

**ПСИХОЛОГО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ З
ПРОБЛЕМНИМИ
ДІТЬМИ У НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ**

Павленко Т. М.

Україна, Енергодар, Науково-методичний центр управління освіти Енергодарської міської ради

Представлені у статті матеріали дають уявлення про систему роботи з проблемними дітьми навчального закладу. Основна ідея в тому, що подолати проблему можна тільки спільними зусиллями, оволодівши теоретичними засадами та навчившись конкретним практичним навичкам роботи з важковиховуваними дітьми. Успіх і результативність роботи буде залежати від ступеню комплексного цілеспрямованого впливу на особистість через активну динамічну взаємодію психологів, педагогів і батьків.

**Pavlenko T.M. Psychological methodological support the organization works
with troubled children in an educational institution**

Presented in the paper materials give imagination of the work with problem children educational institutions. The basic idea is that to overcome the problem is possible only by joint efforts, mastering theoretical principles and learn specific practical skills of the work with indocile children. The success and effectiveness will depend on the degree of complex purposeful influence on the personality through active interaction psychologists, teachers and parents.

**Психолого-методичне забезпечення
організації роботи з проблемними дітьми у навчальному закладі**

У розвитку дітей часто виникають проблеми, які виражаються у відхиленні від встановлених у суспільстві норм навчальної успішності, поведінки і спілкування. Відхилення (девіації) проявляються в шкільній неуспішності дітей, у відсутності інтересу до навчання, праці, організованому дозвіллі, недисциплінованості, невиконанні суспільних норм поведінки, порушенні прав оточуючих людей, конфліктності, високій три-

вожності, наявності небажаних якостей особистості (ліні, брехливості, егоїстичності, грубості; гіперактивності (пасивності), невмотивованої агресії, жорстокості, вживанні алкоголю і наркотичних речовин, нарешті, в правопорушеннях. Таких дітей називають проблемними, важкими, важковиховуваними, девіантними, дезадаптованими, дітьми «групи ризику».

За ступенем педагогічної занедбаності важких дітей можна умовно поділити на чотири групи:

- 1) важковиховувані діти, які байдуже ставляться до навчання, періодично порушують правила поведінки і дисципліну. Для них характерні негативні моральні якості, такі як нечесність, брехливість, грубощі тощо;
- 2) педагогічно занедбані діти, які негативно ставляться до навчання й суспільно корисної діяльності. Вони систематично порушують дисципліну та норми моральної поведінки, постійно проявляють негативні моральні риси особистості;
- 3) підлітки-правопорушники, які перебувають на обліку в інспекціях у справах неповнолітніх або направлені до спецшкіл і спеціальних професійно-технічних училищ;
- 4) неповнолітні злочинці — педагогічно занедбані підлітки, які вчинили кримінальні злочини й направлені судом до виправно-трудова колоній.

Проблеми в розвитку особистості можуть виникати під впливом таких груп факторів:

- а) біогенних (несприятлива спадковість, родові травми, перенесені хвороби);
- б) психогенних (протиріччя між фізіологічним ростом і психічним дозріванням (вікові кризи 3,7,13,17 років), рівнем розвитку потреб і реальними можливостями їх задоволення, набутими знаннями і віковими особливостями і т. д.)
- в) соціогенних, в числі яких слід відзначити:
 - економічне неблагополуччя деяких верств суспільства;
 - бездоглядність в сім'ї (зайва дитина);
 - негативний приклад батьків (немає дружби, спілкування);
 - надмірна любов до дітей (дитина - кумир);
 - авторитарність виховання в сім'ї (примуси, образи, фізичні покарання);
 - відсутність трудового виховання в сім'ї (звільнення від домашньої праці);
 - вплив негативних сторін ринкових відносин;
 - вплив вуличної взаємодії з асоціальними елементами;
 - перевантаження шкільних програм;
 - пасивні методи навчання;

- словесна методика виховання;
- система примусу в школі, відсутність свободи вибору;
- відсутність колективів у шкільних класах, слабка робота громадських організацій;
- відсутність індивідуальної роботи з учнями з ліквідації прогалин;
- відсутність цікавих справ у шкільному житті;
- недоліки системи трудового виховання в школі;
- слабка база для проведення дозвілля за місцем проживання та інше.

Вплив всіх чинників можна пояснити у взаємозв'язку, а не впливом якогось одного із них. Провідним є соціальний фактор. С. Виготський, налічивши близько 150 факторів, що впливають на формування особистості, стверджував, що розвиток дитини відображає її індивідуальну реакцію на умови.

Діяльність загальноосвітніх навчально-виховних закладів, на жаль, не завжди створює оптимальні умови для розвитку особистості. Тут можуть мати місце негативні чинники впливу на вихованців, які ускладнюють взаємини дитини з батьками, товаришами, інколи разом з іншими чинниками (негативний вплив сім'ї, засобів масової інформації, стихійної вулиці) руйнують особистість. Це перевантаженість змістом навчального матеріалу, яким учень через обмеженість розумових можливостей не може оволодіти, що породжує негативізм, опір, "втечу" від навчальної діяльності, почуття власної неповноцінності порівняно з іншими учнями, відсутність належних умов для задоволення своїх інтересів (спортивна діяльність, конструювання, моделювання та ін.), прояви з боку вчителів-вихователів негативізму до учнів з моральними вадами, недостатній рівень педагогічної культури вихователів (нетактовність, грубощі, авторитаризм тощо); ізоляція, відсторонення учнів з певними недоліками в морально-інтелектуальному розвитку від цікавих колективних справ та інше.

Завдання психолого-методичного забезпечення організації роботи з проблемними дітьми у навчальному закладі, на нашу думку, має полягати в наступному:

1) Акцент на профілактиці важковиховуваності – а це означає, що велику увагу треба приділяти проблемним дітям дошкільного віку і їх сім'ям. Дуже важливо саме на даному етапі виявити дітей, які мають проблеми у стосунках з оточуючими, з неадекватними емоційними проявами, з проблемами у пізнавальній сфері і звернути увагу на складність засвоєння нового режиму життя і діяльності. Своєчасна кваліфікована допомога таким дітям і, перш за все, їх батькам допоможе уникнути багатьох майбутніх проблем. Тут передбачається робота не одного спеціаліста і не тільки дошкільного закладу.

2) Забезпечення наступності в роботі дошкільного закладу і школи (практичних психологів ДНЗ та ЗНЗ): повна інформація спеціалістів дошкільного закладу про проблемних дітей при переході їх до школи - досягнуті результати, недоліки, методи роботи з сім'ями, тощо.

3) Активна підтримка вчителів початкової ланки в роботі з проблемними дітьми. Уникнення тенденцій до приховування проблем в початковій ланці та стереотипних установок на зразок: «краще змовчу про проблеми дитини, а то подумують, що я некомпетентний вчитель», і подібні. Надання своєчасної психологічної допомоги вчителям в роботі з проблемними дітьми та їх батьками на початковому етапі перебування дитини в школі.

4) Сприяння зацікавленості адміністрації, класних керівників, спеціалістів психологічної служби в результативності роботи – тільки спільними зусиллями можна вирішити означені проблеми. Подолання формального підходу, повного відсторонення або застосування лише адміністративних мір у вирішенні проблем важковиховуваних дітей, що, на жаль, має місце у багатьох випадках.

5) Системність в організації роботи з проблемними дітьми у навчальному закладі: створення груп психолого-педагогічного супроводу таких дітей, використання наставницької, шефської допомоги дітям з боку значимих дорослих (вчителів), періодичний аналіз діяльності груп супроводу та корекція цієї діяльності, нові творчі знахідки.

6) Система роботи спеціалістів психологічної служби з педагогами і батьками (проведення тренінгів, семінарів, практикумів, просвітницькі заходи з використанням ЗМІ, Інтернет-ресурсів, тощо) з метою підвищення їх психологічної культури.

Робота з важкими підлітками і проблемними сім'ями вимагає від психологів, логопедів, дефектологів, соціальних педагогів і вчителів великого педагогічного такту, витримки, уваги, доброзичливості, оптимістичної впевненості в кінцевому результаті корекційних впливів. Дратівливість, підозрілість, жорстокість у судженнях, недоброзичливість по відношенню до таких учнів позитивних результатів не приносять, оскільки в учня руйнується віра в учителя, з'являється байдужість, озлобленість, цинізм.

Слід враховувати, що для проблемних сімей характерна педагогічна невідповідність батьків до виховання дітей. Батьки не завжди правильно реагують на критичні зауваження вчителів, тим більше не завжди висловлювані в тактовній формі, не завжди йдуть на контакт, в тому числі і з психологом. Тому спеціалісту психологічної служби необхідний високий рівень професіоналізму, який проявляється дипломатичності, варіативності підходів, емпатійності, розумінні, вмінні переконувати, зацікавлювати бать-

ків проблемних дітей. Також перед кожним психологом стоїть завдання – навчити педагогів вибудовувати конструктивні стосунки з проблемними учнями та їх батьками.

Робота з проблемними вихованцями і учнями має декілька напрямків і потребує методичного супроводу (додатки 1,2).

Діагностичний напрямок передбачає виявлення дітей з відхиленнями у розвитку. Цю роботу можуть провести класні керівники, практичні психологи, соціальні педагоги, дефектологи, логопеди. Завдання полягають у тому, щоб:

- визначити характер педагогічної занедбаності дитини (учня) і неблагополуччя сім'ї (шляхом систематичного спостереження за дітьми, сім'ями учнів, результатами їх діяльності);
- встановити статус педагогічно запущеного учня і учня з неблагополучної сім'ї в класному колективі, характер взаємовідносин з ними однокласників (шляхом спостереження, соціометричних вимірювань та анкетування), намітити способи їх поліпшення;
- вивчити інтереси, схильності і здібності такого учня з метою можливого включення його у позаурочну гурткову, спортивну, суспільно-корисну діяльність;
- встановити: чи входять педагогічно запущені діти в інші групи, компанії, об'єднання; спрямованість цих груп, характер їх впливу на конкретного учня;
- ознайомитися з положенням дитини в сім'ї;
- вивчити моральні орієнтири дитини, виховний потенціал сім'ї та колективу;
- виявити помилки в постановці завдань, виборі методів і форм виховання.

Діагностичні матеріали, якщо педагог їх грамотно використовує, можуть докорінно вплинути на спілкування батьків і дитини в сім'ї, змінити статус окремих членів сім'ї, стратегію поведінки дорослих людей по відношенню до дитини і з часом самопочуття і поведінку самої дитини.

Організаційний напрямок. Головне завдання тут - зосередити зусилля адміністрації, спеціалістів психологічної служби, логопедів-дефектологів, лікарів, класних керівників, педагогів на взаємодії з вирішення проблем важковиховуваних дітей (учнів). План-схема та алгоритм роботи з проблемними дітьми та їх сім'ями допоможуть реалізувати завдання щодо повернення розвитку таких дітей у нормальне русло послідовно та у системі (додатки 3, 4). Результативність організації роботи багато в чому залежить від адміністрації закладу, від її відношення до проблеми, вміння організувати взаємодію між усіма фахівцями, які працюють з даним контингентом дітей та їх батьками.

Інформаційний напрямок. Сенс психолого-педагогічної взаємодії сім'ї і школи полягає у створенні умов для нормального життя дитини (комфортного, радісного, щасливого), для розвитку її індивідуальності в школі та в родині. Для цього необхідно підвищувати рівень психологічної культури батьків через просвіту з питань психології та педагогіки. Відповідати за організацію психолого-педагогічної просвіти можуть і члени адміністрації, і практичні психологи, і класні керівники. Головне, щоб напрямки просвіти були узгодженими, усебічними і проводились у системі.

Для того щоб психолого-педагогічна освіта батьків викликала у них самих інтерес, класний керівник повинен не тільки пропонувати теми для обговорення в ході батьківських зборів, але і враховувати пропозиції та побажання батьків при виборі тем для їх освіти. Практичний психолог має допомогти класному керівникові організувати освіту батьків у цікавій інтерактивній формі: демонстрація відеоматеріалів, слайдів, а також різного роду статистичних матеріалів, використання тренінгових ігор та вправ, проблемних ситуацій – всі ці та інші методи зробляють освіту батьків з питань педагогіки і психології наочною, переконливою і достовірною. Психолого-педагогічна освіта необхідно ще й для того, щоб батькам можна було побачити себе та інших у обговорюваній проблемі, порівняти зразки підходів до її вирішення і зробити відповідні висновки.

Корекційний напрямок. Проблема важковиховуваності — це насамперед проблема ставлення до особистості з певними відхиленнями в поведінці з боку оточуючих. Саме тому коригування поведінки важковиховуваних учнів у колективі і через колектив відбувається як позитивно спрямоване відтворення системи гуманних стосунків такого учня з оточуючими його людьми і водночас як процес духовного становлення всіх особистостей, що беруть участь в цьому процесі. Корекційний напрямок роботи реалізується через всю навчально-виховну систему школи взагалі і окремих спеціалістів зокрема. Такими спеціалістами виступають, в першу чергу, практичні психологи, соціальні педагоги, логопеди, дефектологи, класні керівники.

Головним призначенням корекційної роботи є надання допомоги дітям: навчити дітей способам саморегуляції, усвідомленню наслідків своїх вчинків, оптимізувати спілкування з однолітками, навчити їх аутотренінгу тощо. Щоб корекційна робота була ефективною, потрібна активна допомога і підтримка батьків, педагогів школи, громадськості. А це можливо лише в тому випадку, якщо і практичний психолог, і класний керівник будуть наполегливо готувати батьків до усвідомлення значущості проблем, існуючих у суспільстві, і прогнозуванню у вихованні власних дітей та залучати до по-

зитивних змін у розвитку кожної дитини інших педагогів, спеціалістів соціальних служб, представників громадськості.

Профілактичний напрямок. Варто акцентувати увагу на соціальних передумовах попередження появи "важких" дітей, які мають глобальний характер. До соціальних умов, які сприяють гармонійному розвитку дитини, належать:

- 1) організація здорового суспільства в соціальному і психічному плані;
- 2) забезпечення достатньої психолого-педагогічної культури батьків. Ці основи закладаються ще в шкільному віці, виходячи з соціальної об'єктивності, що кожна молода людина має бути насамперед відповідальним батьком чи матір'ю, а потім фахівцем певної галузі;
- 3) створення соціально-педагогічних умов для реалізації та задоволення кожною особою своєю інтересів і потреб;
- 4) подолання в суспільстві рецидивів насильства, жорстокості, обмеження поширення масової культури низької якості;
- 5) наявність в навчальному закладі спеціалістів психологічної служби (1 практичний психолог в ДНЗ, 3 практичних психолога - 1 на кожен ланку шкільної освіти - в ЗНЗ);
- 6) забезпечення високого соціального статусу вчителя в суспільстві.

Аналітичний напрямок. Розвиток кожної дитини вимагає детального аналізу і прогнозу ситуації. Тож в процесі роботи з проблемними дітьми є необхідність обговорення динаміки їх розвитку, ефективності тих чи інших корекційних впливів, наявності позитивних змін. З цією метою з самого початку роботи можна створити групу психолого-педагогічного супроводу таких дітей, до складу якої можуть увійти представники адміністрації, медичної, психологічної, методичної служб, класні керівники, окремі спеціалісти (бібліотекар, вчитель трудового навчання, музичний керівник, тощо). Вклад кожного з членів такої групи в психолого-педагогічний супровід проблемних дітей відобразиться в плані-схемі роботи з ними з урахуванням інтересів цих дітей (додаток 4). 2-3 засідання групи на рік допоможуть проаналізувати стан роботи з проблемними дітьми, обговорити найбільш успішні форми роботи з ними та їх сім'ями, намітити подальші кроки позитивної динаміки. На засіданнях групи здійснюється аналіз соціально-психологічних змін у поведінці вихованця, визначаються нові перспективні лінії. Такий психолого-педагогічний консиліум передбачає всебічний аналіз причин, що призвели до труднощів у життєдіяльності вихованців, а також особливостей їх поведінки, визначення шляхів і засобів перевиховання. Також на таких засіданнях аналізується ефективність корекційної діяльності, обговорюються нові ідеї впливу на особистість,

нові підходи, які б спричинювали позитивні зрушення в емоційних реакціях і поведінці проблемних дітей.

Педагогічна етика в роботі з важкими підлітками передбачає організацію допомоги їм з боку товаришів, створення навколо важкого підлітка атмосфери доброзичливості з боку вчителів, всього класу. В практиці зустрічається постійне підкреслення вчителями негативних рис важкого підлітка, яке посилює прояв труднощів успішності, так як такий підліток завжди відчуває себе винуватим, чужим серед товаришів. Часто вчителі не приділяють належної уваги важким дітям, вважаючи, що робота з ними не результативна і тому не варто на них витратити час. Висловлюючи незадоволення тим чи іншим вчинком важкого підлітка, його неуспіхами, слід говорити тільки про кожен конкретний випадок і не робити з цього (як це часом буває, на жаль) "глобальних" висновків: "Ти вчинив так, тому що від тебе взагалі нічого хорошого очікувати не можна", "Ти двійку отримав закономірно, так як взагалі нічого не знаєш і не здатний нічому навчитися" і т.п.

Психологи та педагоги встановили, що важким учням на уроці приділяють менше уваги, оцінка їх діяльності, поведінки проходить, в основному, на рівні осуду, докору, загрози, окрику, моралізування і т.п. З такими учнями частіше говорять дратівливим тоном, допускають нетактовність в оціночних судженнях про їх успішність і дисципліну.

Подібні помилки допускаються і в роботі з сім'ями важких учнів. Як показують дослідження, вчителі та соціальні педагоги недостатньо вивчають проблемні сім'ї, не знають особливостей взаємин між членами сім'ї, їх ідейно-морального спрямування, інтересів, устремлінь, сімейних традицій тощо. Це і призводить до того, що їм буває важко встановити контакти з батьками важких підлітків, об'єднати з ними зусилля в організації виховних впливів на дітей. Тому робота з сім'ями проблемних дітей повинна бути запланованою, цілеспрямованою, узгодженою між усіма членами групи, послідовною і усебічною (додаток 5).

У роботі з важковиховуваними важливо тонко і своєчасно помічати і підтримувати найменші паростки виправлення, саме бажання краще себе вести, вчитися. Якщо такий момент упущений, учень вчасно не отримує підтримки, він може на все махнути рукою і більше таких спроб не вживати: "Все одно з мене нічого не вийде".

Робота з важкими дітьми вимагає поступовості - відразу виправитися, добре вчитися, добре поводитися важкий підліток не зможе. Тому виходячи з індивідуальних можливостей кожного важковиховуваного, психолог, вчитель повинні допомогти йому

поставити перед собою посильні завдання і добитися їх виконання. Поступово такі завдання ускладнюються.

Завдання психолога – допомогти педагогу в організації правильного спілкування важких підлітків у класному колективі. Дуже важливо, щоб вони подружилися з тими хлопцями, які добре себе ведуть і добре вчаться, бували у них вдома, щоб батьки успішних учнів позитивно впливали на формування особистості важковиховуваних. Найчастіше це вимагає проведення спеціальної роз'яснювальної роботи з батьками про педагогічну доцільність такого спілкування їх та їхніх дітей з важковиховуваним і його родиною.

Психологічна підтримка - це процес, в якому дорослий зосереджується на позитивних сторонах і перевагах дитини з метою зміцнення його самооцінки. Психологічна підтримка, по-перше, допомагає дитині повірити в себе і свої здібності, а, по-друге, допомагає дитині уникнути помилок і підтримує її при невдачах.

Для того щоб навчитися підтримувати дитину, педагогам і батькам, можливо, доведеться змінити звичний стиль спілкування і взаємодії з нею. Замість того щоб звертати увагу, насамперед, на помилки і погану поведінку учня, дорослому доведеться зосередитися на позитивній стороні його вчинків і заохоченні того, що він робить.

Підтримувати дитину - значить вірити в неї. Вербально і невербально батьки мають повідомляти дитині, що вірять у її сили і здібності. Дитина потребує підтримки не тільки тоді, коли їй погано, але і тоді, коли їй добре.

Існують помилкові способи, так звані «пастки підтримки». Так, типовими для батьків способами підтримки дитини є гіперопіка, створення залежності дитини від дорослого, нав'язування нереальних стандартів, стимулювання суперництва з сиблінгами і однолітками. Ці методи призводять тільки до переживань дитини, заважають нормальному розвитку її особистості.

Справжня підтримка дорослими дитини повинна ґрунтуватися на підкресленні її здібностей, можливостей - її позитивних сторін. Трапляється, що поведінка дитини не подобається дорослому. Саме в такі моменти він повинен гранично чітко показати дитині, що «хоча я і не схвалюю твою поведінку, я і надалі поважаю тебе як особистість». Для того щоб надати дитині психологічну підтримку, дорослий повинен користуватися тими словами, які працюють на розвиток Я - концепції і почуття адекватності дитини. Один шлях полягає в тому, щоб продемонструвати дитині своє задоволення від її досягнень або зусиль. Інший шлях - навчити дитину справлятися з різними завданнями. Цього можна досягти за допомогою установки: «Ти можеш це зробити».

Діяльність групи супроводу проблемних дітей повинна бути заснована на наступних фундаментальних принципах:

- партнерство і наступність всіх зацікавлених державних і громадських структур;
- комплексність і цілісність профілактичних і реабілітаційних заходів;
- індивідуальний і диференційований підхід: проектування і реалізація персоніфікованих програм розвитку дітей та підлітків;
- діагностичний підхід: глибока психолого-педагогічна та медико-соціальна діагностика дітей, моніторинг розвитку; поєднання діагностичних і коригувальних впливів;
- облік закономірностей розвитку, вікових та індивідуальних психологічних особливостей дітей, етапність, послідовність і спадкоємність;
- профілактичний підхід, раннє виявлення, профілактика та корекція дітей з проблемами - особлива роль тут психологів дошкільної ланки освіти;
- оптимістична гіпотеза: орієнтація на позитив у поведінці та характері дитини;
- принцип гуманізму: гуманно-особистісний підхід, надання дитині необхідної підтримки в адаптації до соціальних умов, захист її від педагогічних помилок, некомпетентності й агресії дорослих, методи позитивного стимулювання;
- принцип адаптивності виховання до рівнів і особливостей розвитку та підготовленості дітей: варіативність змісту і методів;
- принцип охорони і захист прав, інтересів і здоров'я дитини;
- використання позитивного впливу дієздатних колективів і об'єднань, в які входить дитина;
- педагогізація навколишнього середовища: інтеграція і координація зусиль усіх суб'єктів виховання - сім'ї, школи, установ додаткової освіти, адміністративно-правових структур та громадськості;
- єдність біологічних, психосоціальних і педагогічних методів, включення у корекційно-виховний процес всіх сфер особистості дитини: інтелектуальної (свідоме засвоєння підлітком суспільних норм поведінки); дієво-практичної (залучення до суспільно-корисної діяльності) та емоційної (стосунки з оточуючими);
- поєднання процесів (само)виховання і (само)перевиховання.

Таким чином, успіх психолого-педагогічного супроводу проблемних дітей можна забезпечити лише спільними зусиллями школи, сім'ї, громадськості з урахуванням індивідуальних особливостей, з опорою на сильні сторони особистості, на основі включення педагогічно запусчених учнів і вихованців у систему емоційно-позитивних відно-

син, в сфері формального і неформального спілкування, які не протистоять, а взаємно доповнюють і збагачують одна одну.

Література

1. Козубовська І. Особливості спілкування з важковиховуваними// Дивослово. - 1998. - №7. - С 31-33.
2. Основи практичної психології / В.Панок, Т.Титаренко, Н.Чепелева та ін. - К.: Либідь, 2003.
3. Подмазин С. И., Сибиль Е. И. Как помочь подростку с «трудным» характером. – К.: НПЦ Перспектива, 1996
4. Проблемні діти / http://my-psy.ucoz.ua/publ/problemni_diti/1-1-0-316
5. Сироватко О.М. Про підготовку програм корекційної роботи з дітьми з девіантною та делінквентною поведінкою. // Методичні рекомендації Запорізького обласного НМЦ психології і соціології освіти. Запоріжжя, 2013 р.
6. Як допомогти проблемній дитині / <http://www.kazedu.kz/referat/129247>

Додаток 1

План реалізації Програми методистом з психологічної служби (авт.)

№ з/п	Вид роботи, захід	Термін	Відповідальні
1.	Проведення інструктивно-методичної наради для практичних психологів, соціальних педагогів щодо організації психологічного супроводу проблемних дітей в навчальних закладах.	вересень	Методист з психологічної служби
2.	Забезпечення виявлення проблемних дітей в закладах освіти.		Методист з психологічної служби, , спеціалісти ПС
3.	Узагальнення даних щодо проблемних дітей закладів освіти, їх диференціація. Створення електронного банку даних на проблемних дітей.	вересень	Методист з психологічної служби
4.	Аналіз отриманих даних та причин «важковихованості» в окремих навчальних закладах і загалом.	жовтень	Методист з психологічної служби, практичні психологи НЗ
5.	Складання методичних рекомендацій щодо психологічного супроводу проблемних дітей.	вересень	Методист з психологічної служби
6.	Надання індивідуальних консультацій практичним психологам, соціальним педагогам з організації роботи з проблемними дітьми.	вересень	Методист з психологічної служби

7.	Надання методичної допомоги спеціалістам ПС в складанні індивідуальних програм психолого-педагогічного супроводу проблемних дітей, в оформленні облікових карт та підборі корекційних програм для роботи з ними.	Вересень-жовтень	Методист з психологічної служби
8.	Проведення психолого-педагогічного семінару для спеціалістів ПС в інтерактивній формі «Проблемні діти». Навчання прийомам і формам роботи з педагогами з реалізації завдань психологічного супроводу проблемних дітей.	листопад	Методист з психологічної служби
9.	Проведення семінару для адміністрації шкіл «Управлінські аспекти психологічного супроводу проблемних дітей»	грудень	Методист з психологічної служби
10.	Підбірка теки практичних матеріалів «Проблемні діти».	Жовтень-листопад	Методист з психологічної служби
11.	Підбірка електронної бібліотеки та електронних посилань щодо роботи з проблемними дітьми.	жовтень	Методист з психологічної служби
12.	Проведення Круглого столу зі спеціалістами ПС «Про хід реалізації психологічного супроводу проблемних дітей»	січень	Методист з психологічної служби
13.	Забезпечення проведення психолого-педагогічних консиліумів в навчальних закладах за результатами роботи з проблемними дітьми.	Січень-лютий	Методист з психологічної служби, керівники закладів освіти
14.	Проведення засідань інтервізійної групи практичних психологів «Важкі діти», «Проблемні сім'ї». Моделювання та вирішення ситуацій з практики роботи.	3-4 рази на рік	Методист з психологічної служби
	Робота творчої групи практичних психологів	4 рази на рік	Методист з психологічної служби

	логів ЗНЗ «Психологічний супровід дітей «групи ризику».		хологічної служби
15.	Контроль стану реалізації психологічного супроводу проблемних дітей практичними психологами та соціальними педагогами.	Грудень-лютий	Методист з психологічної служби
16.	Методична допомога в організації системи роботи з проблемними дітьми у закладі освіти та з педагогами і батьками.	Протягом навчального року	Методист з психологічної служби
17.	Проведення психолого-педагогічного семінару «Традиційні та нетрадиційні форми роботи з проблемними сім'ями».	лютий	Методист з психологічної служби
18.	Майстер-клас для практичних психологів: перегляд відеозаписів «Годин психолога», батьківських зборів, тренінгів для педагогів, профілактичних занять, тренінгів з проблемними дітьми.	березень	Методист з психологічної служби, спеціалісти ПС
19	Круглий стіл практичних психологів і соціальних педагогів навчальних закладів щодо обговорення результативності роботи з проблемними дітьми.	квітень	Методист з психологічної служби, спеціалісти ПС
20	Методична допомога спеціалістам психологічної служби в плануванні роботи з проблемними дітьми на наступний навчальний рік.	травень	Методист з психологічної служби, спеціалісти ПС

Додаток 2

**Орієнтовний план заходів
щодо роботи з проблемними дітьми у закладі освіти (авт.)**

№ з/п	Вид роботи, захід	Термін	Відповідальні
1.	Організаційне засідання робочої групи з психолого-педагогічного супроводу проблемних дітей. Визначення основних завдань в роботі з проблемними дітьми.	вересень	Адміністрація школи, ПС
2.	Виявлення проблемних дітей школи. Диференціація за проблемами.	вересень	Спеціалісти ПС, класні керівники.
3.	Складання плану-схеми роботи з проблемними дітьми.	вересень	Практичні психологи, соціальні педагоги, класні керівники
4.	Складання програми діагностики проблемних дітей	Вересень	Спеціалісти ПС
5.	Оформлення облікових карт на учнів з девіантною і делінквентною поведінкою та карт психологічного супроводу на проблемних дітей.	Вересень-жовтень	Спеціалісти ПС
6.	Обстеження умов проживання дітей «групи ризику», вивчення соціального оточення учнів.	Вересень-жовтень	Соціальні педагоги
7.	Діагностичні обстеження проблемних дітей. Виявлення рівня агресивності, тривожності, конфліктності.	жовтень	Практичні психологи
8.	Складання психологічних характеристик на про-	жовтень	Практичні психо-

	блемних дітей.		логи
9.	Складання індивідуальних програм психолого-педагогічного супроводу проблемних дітей	жовтень	Заступники директора з виховної роботи, класні керівники, спеціалісти ПС
10.	Складання програм корекційної роботи з проблемними дітьми		Спеціалісти ПС
11.	Відвідування батьків проблемних дітей вдома та на виробництві, налагодження контактів для співробітництва.	Вересень-жовтень	Класні керівники, спеціалісти ПС
12.	Робоче засідання групи супроводу. Обговорення індивідуальних характеристик учнів (за результатами спостережень і досліджень) та методів і форм роботи з ними. Рекомендації психолога і соціального педагога.	жовтень	Адміністрація школи
13.	Залучення проблемних учнів до роботи гуртків.	жовтень	Соціальні педагоги, класні керівники
14.	Шефська робота з проблемними дітьми спеціалістів за інтересами (бібліотекар, вчитель трудового навчання, музичний керівник тощо)	Жовтень-травень	Педагогічні предметники
15.	Залучення проблемних учнів до виховних заходів, проектів, конкурсів.	Протягом навчального року	Заступники директора з виховної роботи
16.	Проведення індивідуальної та групової корекційної та корекційно-розвиваючої роботи з проблемними дітьми (зниження рівня агресивності, тривожності, стабілізація емоційного стану тощо).	Листопад-лютий	Практичні психологи
17.	Залучення проблемних дітей до системної тренінгової роботи (позбавлення негативних звичок, оволодіння прийомами безконфліктного спілкування тощо).	Листопад-лютий	Соціальні педагоги

18.	Проведення практикумів, тренінгів для класних керівників, педагогів з оволодіння прийомами і методами роботи з проблемними дітьми.	Тричі на рік	Практичні психологи
19.	Проведення тренінгів, засідань Клубу батьків, батьківського всеобучу, лекцій, консультацій для батьків проблемних дітей.	Протягом навчального року за окремим планом	Спеціалісти ПС, класні керівники, практичні психологи
20.	Проведення виховних бесід, індивідуальної роботи з проблемними учнями (трудові доручення, спортивні змагання, художня самодіяльність тощо)	Протягом року	Класні керівники
21.	Індивідуальне консультування адміністрації, педагогів з проблем виховання дітей «групи ризику».	Протягом року	Спеціалісти ПС,
22.	Робоче засідання групи супроводу. Обговорення стану роботи з проблемними дітьми, динаміки позитивних змін. Рекомендації практичних психологів, соціальних педагогів.	січень	Адміністрація школи
23.	Відвідування батьків проблемних дітей вдома та на виробництві, обговорення стратегій роботи та встановлення довірливих стосунків батьків з дітьми. Результативність роботи за півріччя.	Грудень-січень	Спеціалісти ПС, класні керівники
24.	Індивідуальне консультування батьків, надання їм необхідної психолого-педагогічної допомоги.	Протягом навчального року	Спеціалісти ПС, класні керівники
25.	Залучення батьків до суспільно-масових заходів школи.	Протягом навчального року	Заступники директора з виховної роботи, класні керівники
26.	Обстеження умов проживання дітей «групи ризику», аналіз позитивних зрушень.	квітень	Соціальні педагоги

27.	Проведення психолого-педагогічного консилиуму за результатами роботи.	Квітень-травень	Класні керівники, спеціалісти ПС
28.	Підсумкове засідання робочої групи супроводу. Підведення підсумків роботи. Обговорення завдань на наступний навчальний рік щодо продовження роботи з проблемними дітьми школи.	Травень	Адміністрація школи, класні керівники, спеціалісти ПС

Додаток 3

Інформація

щодо даних на проблемних дітей (учнів) _____ (авт.)

назва закладу

№ п/п	Сфера, яка потребує корекції	Проблема	Кількість дітей	Клас (група) (окремо по кожному віку - класу)
1.	Пізнавальна сфера	Пізнавальні процеси (діти норми)		
		ЗПР		
2.	Емоційна сфера	Тривожні		
		Агресивні		
		гіперактивні		
3.	Соціальна сфера	Труднощі у стосунках з однолітками		
		Труднощі у стосунках з педагогами		
		Труднощі у стосунках з батьками		

		Учні з девіантною поведінкою		
		Учні з делінквентною поведінкою		

Примітка: проблеми можуть доповнюватися.

Керівник закладу

Підпис

П.І.Б.

Практичний психолог

Підпис

П.І.Б.

1.	Петров Ва- дим	+					+			+(2)		+					+				
	і т.д.																				

* Примітка: графи видів роботи можуть змінюватися і доповнюватися.

Загальна характеристика психокорекційного комплексу в роботі з сім'єю

Методи:

- психологічний аналіз біографічної інформації;
- патопсихологічні обстеження дітей у присутності батьків;
- психологічний аналіз ігрової діяльності дитини;
- психологічний аналіз гри дитини з батьками;
- діагностика самооцінки дитини та усвідомлення дітьми свого внутрішньосімейного положення і стосунків з дорослими;
- психологічний аналіз мотивів виховання за біографічними даними;
- діагностика подружніх комунікацій
- спеціальна експериментальних процедура з дослідження комунікацій;
 - вивчення психологічного клімату сім'ї (спеціальний Опитувальник і циклограма психологічного клімату).

Методи:

- спеціальна методика «Батьківські збори»;
- тренінг для батьків;
- індивідуальне і групове консультування батьків;
- психологічний аналіз щоденникових записів.

Методи:

- методика ігрової групової корекції для дітей;
- методика групової батьківської корекції;
- методика «Батьківський семінар»;
- методика спільних занять батьків з дітьми.

Методи:

- Самозвіт батьків;
- Спеціальні експериментальні процедури;
- Оцінка ступеня стійкості ліквідації дезадаптованої поведінки у дітей.